

цій у перекладацькій практиці, зі специфікою ініціальної та фінальної позицій фонем чи морфем у складі імені, з належністю імені до певної ономастичної категорії чи підкатегорії, а також із жанровими особливостями тексту, в складі якого вживається відповідна власна назва.

Людмила Пашинська

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ФРАЗЕМ У МОВІ ЗМІ

Мова сучасних українських ЗМІ активно поповнюється неофразами різного походження. Серед них розрізняємо власне українські, основою яких є суспільно-політична, фінансово-економічна, виробничо-професійна, науково-технічна, військова, спортивна сфери, та іншомовні входження. Останнім часом активізувався процес творення неофразеологізмів на основі розмовного стилю.

Неофразами творяться на базі семантичних зрушень у структурі давновживаних термінологічних словосполучень. Різновидом таких семантичних змін є *детермінологізація* — соціально мотивоване явище переміщення термінів за межі своїх терміносистем. Детермінологізацію спостерігаємо при функціонуванні термінів у загальномовному значенні, а також тоді, коли у процесі мовного вжитку терміни набувають ознак вторинної номінації. Детермінологізація зумовлює кількісне і якісне збагачення загальноновживаної лексики й фразеології. Термінологічне словосполучення втрачає спеціалізоване значення і на його основі поступово виникає переносне значення.

Більшість термінологів схиляється до того, що детермінологізація — це засвоєння літературною мовою слів/словосполучень із термінологічної системи, що супроводжується утворенням нового значення чи зміною сфери використання. Семантичні зрушення в цьому разі можна подати так: образне переосмислення — переносне використання — переносне значення. Основою для побудови образу часто слугує не науковий зміст терміна, а наше уявлення про нього. Цим шляхом

розвинулися переносні значення у терміносполуках: *видати/ видавати на-гора, важка артилерія, хірургічне втручання, виробити/виробляти імунітет, підтвердити діагноз, зробити щеплення, бронзовий фіналіст, гуманітарна допомога, викликати алергію*. У прямому значенні словосполучення залишається одиницею терміносистеми, а в переносному виступає загальноновживаною одиницею і функціонує в неспеціальних текстах, пор.: *Серед гостей, присутніх на ланчі, найбільшим успіхом користувалися «бронзовий фіналіст» президентських перегонів Сергій Тигінко та нереалізований «кіндер-сюрприз» Арсеній Яценюк (Україна молода); Лебедько розповів, що усі п'ять опозиціонерів-претендентів мали номенклатурне минуле, і «їх так й обирали, щоб не викликати величезної алергії в Москви» (День).*

Взаємопроникнення термінів із підсистеми в підсистему ілюструють фразеологічні неологізми з різних галузей. Продуктивне джерело творення неофразем — терміносистема фізкультури і спорту: *коротка лава (лавка) запасних* ‘брак спортсменів, які можуть вийти на заміну гравців основного складу команди’, у переносному значенні — ‘брак резервних кадрів у вищих ешелонах влади, певної партії’ (*Підписавши відповідні укази, Президент, ... черговий раз засвідчив, що «лава запасних» у нього, на жаль, є надто короткою* (Телеканал «5 канал»); *різні вагові категорії* — ‘борці, боксери, штангісти і т. ін. змагаються залежно від розподілу за ваговими категоріями’, у переносному значенні — ‘про людей різного соціального стану, ступеня впливу, значущості і т. ін.’ (*Я не розумію природи конфлікту головного режисера з акторами: у нас же різні вагові категорії, нерівні умови — я керую театром, а актор грає на кону* (День); *грати м'язами (мускулами)* — у культуристів — демонструвати гру м'язами, у переносному значенні — ‘погрожувати, демонструвати готовність до війни’ (*«Я всіляко гальмую цей процес у тих зонах відповідальності, що належать до моєї компетентності, і просив би інших робити те саме, а не грати мускулами своїх спеціалістів, демонструючи зверхнє ставлення до «олов'яних» солдатиків...»*, — додав міністр внутрішніх справ Юрій Луценко (Інтернет-газета «Українська правда»).

Детермінологізація спортивних номенів і їх входження в загальнолітературну мову зумовлена екстралінгвальними та власне лінгвальними факторами. Сучасний активний розвиток спорту в Україні зумовив появу численних спортивних організацій, клубів, оздоровчих комплексів, навчально-тренувальних баз, стадіонів. Стали популярними нові види змагань, ігор. Із висвітленням у ЗМІ участі, досягнень і перемог наших спортсменів у змаганнях європейського та міжнародного рівнів пов'язане активне використання спортивних термінів у прямому номінативному значенні й виникнення значної кількості неофразем унаслідок модифікації, семантичного збагачення (метафоризації та метонімізації), а також детермінологізації.

Групу неофразем активно поповнюють суспільно-політична та соціально-економічна сфери: *голосувати ногами* 'відмова від участі в будь-яких заходах, висловлення протесту, незгоди з чимось' (*Якби влада зробила поправки в законний спосіб, протестів підприємців не було б. Унаслідок цього підприємці вже нині починають «голосувати ногами», тобто згортають свою діяльність* (Львівська газета); *пінг-понгова дипломатія* 'про дипломатичні стосунки, ініціатором яких є держава, яка шукає ґрунт для отримання від них у майбутньому певної користі' (*Як відомо, Кіссінджер був ініціатором так званої пінг-понгової дипломатії, яка привела до зближення США і Китаю* (День); *чорна бухгалтерія (каса)* 'грошові операції (розрахунки), які не фіксуються офіційною державною статистикою' (*На момент візиту податківців у цеху зберігалось 36 тисяч пляшок горілки вартістю понад 230 тисяч гривень. Спиртне, а також виробниче обладнання, фальшиві акцизні марки та документацію «чорної» бухгалтерії* вилучено (Телеканал ICTV).

Джерелами фразеологізації стають також словосполучення інших термінологічних систем, зокрема:

медицини: *штучне дихання* 'існування когось або чогось за допомогою сторонньої підтримки', *бути в глибокій комі* 'западати, не мати розвитку', *зробити щеплення* 'захиститися від чогось небезпечного', *мати імунітет* 'бути захищеним, стійким, несприйнятливим; почуватися впевнено', *викликати алергію* 'викликати спротив, подразнення, збудження у когонебудь; несприйняття чогось/когось', *зазнавати реанімації*

‘відновлюватися, повертатися у попередній розвинений стан (в економіці і т. ін.)’, *хірургічне втручання* ‘різкі (крайні), невідкладні дії’. Наприклад: *А життя показує, що «партію влади» без опори на певні верстви населення, на близьку цим верствам ідеологію, утворити можна, але жити така партія зможе лише за допомогою «штучного дихання»* (День); *В день народження Олександра Довженка вітчизняні кіношники відзначили своє професійне свято. Вже набридло з року в рік писати... щось на кшталт «це свято зі сльозами на очах» або «рідне кіно в глибокій комі»* (Україна і світ сьогодні);

математики: *диктувати умови задачі* ‘нав’язувати кому-небудь свої погляди і примушувати діяти відповідно до них’, *володіти табличкою множення* ‘рахувати прибутки’, *забувати про табличку ділення* ‘не ділитися, не платити податки (про олігархів, тіньових ділків)’, наприклад: *Але реформа у версії Банкової провалилася остаточно, і осінь диктує Вікторові Володимировичу свої «умови задачі»* (Перший національний радіоканал); *«Біда в тому, — пояснив Винничук, який є головним редактором «ЛА «Піраміди», — що деякі наші бізнесмени володіють лише табличкою множення і забувають про табличку ділення»* (День);

авіації: *запасний аеродром* ‘посада чи престижне місце, яким забезпечує себе офіційна особа на випадок відставки’, *вищий пілотаж* ‘вияв високої майстерності, таланту, здібностей’, *круте піке* ‘різкий занепад, утрата чогось’, *стати (поставити) на крило* ‘відновити тренувальні бойові польоти’, *крутити (покрутити, прокрутити) пропелер* ‘активізувати якісь дії’, *повітряні ворота* ‘аеропорт’, наприклад: *Тоді частина людей пішла з «Дня» до «Всеукраїнських відомостей», на «запасний аеродром», підготовлений тоді ще партнерським тандемом Лазаренко — Тимошенко; ...не всі актори спроможні на «вищий пілотаж» в такому складному стилі — правдиво, щиро, сердечно «жити» в образі героя, не пропускаючи подробиць психологічних реакцій, водночас не збиваючись на побутовизм* (День);

космонавтики: *вивести на орбіту* ‘повернутися до звичного життя’, *зоряні війни* ‘міжпланетні зіткнення, сутички, боротьба’, *зоряний ешелон* ‘політична, економічна, культурна еліта’, *космічний човник* ‘корабель багаторазового використання’: *Так*

і людині, що зупинилася в житті, — спочатку страшно, потім навіть якийсь кайф неробства настає, а потім себе вже й не завести, й не **вивести на нормальну орбіту** існування — ось вона, образно кажучи, суспільна смерть і настає (Україна і світ сьогодні); Наступну версію можна назвати кадровою. Йдеться про те, що крісло Генпрокурора лишилося мало не єдиним із **«зоряного ешелону»** крісел, яке ще не контролювали есдеки (Україна молода);

військової справи: **відповісти не за статутом**, у глибокому тилу [перебувати], **переходити у контратаку**, важка артилерія, вільні стрільці, другий ешелон: Охоронці, отримавши від начальства черговий «нагоняй», ніби змагалися між собою — хто дошкульніше «дістане» політичних, особливо, **аби ті відповіли «не за статутом»** (Столиця);

сфери культури: театру і кіно — **здобути одну з провідних ролей** ‘вибороти першість у чомусь’, **закулісний сценарій** ‘щось приховане, таємне’, **за власним сценарієм** ‘діяти згідно зі своїми власними планами’, **найгірший сценарій** ‘невдалий план дій’, **сюжетна лінія** ‘послідовність розвитку подій’, **мильна опера** ‘багатосерійний телефільм, сентиментальний за змістом’, наприклад: **Уміння України «грати на випередження»** дозволяє їй **здобути одну з провідних ролей** на континентальних ринках газу (Україна молода);

музичної сфери: **усе по цимбалах** ‘байдуже’, **жива музика** ‘музика, яку виконують музиканти без використання фонограми’, **живий звук** ‘виконання й сприйняття співу, музики без посередньо, без використання технічних засобів підсилення чи репродукування»; **замовляти музику**, наприклад: **Живий звук**, найкращі юні співаки, а які костюми, покази! .. У всіх такі сильні й гарні голоси і повністю **все живий звук**, ніяких тобі «даблів» та «фанер»! (Кияни); Питання «З ким ви, майстри культури?» завжди було риторичним, а тому нецікавим. Ну, з ким же ще? З тими, хто керує, хто **замовляє музику**, хто кличе на урядові концерти (Україна молода);

різних видів ігор, зокрема карти, більярд, спортлото і т. ін.: **гра з відкритими картами**, **не мати жодного козира в руках**, **боротися за джек-пот**, **гарантувати бонуси**, **загнати в лузу**, **зробити ставку**. Наприклад: **Олександр**, який добровільно

обрав собі роль аутсайдера і опозиціонера, безкомпромісного борця за справедливість, прихильника *«гри з відкритими картами»*, був основним каталізатором конфліктів у племені (День); Після етапу *«Золотої ліги IAAF»*, який відбувся в Берліні, за *«джек-пот»* бореться тільки бігунка на 800 м із Мозамбіку Марія Мутола; Оракули передрікають, що призначення Олексія Альохіна — лише пробна куля, яку дніпропетровські трубники успішно **загнали в запорізьку лузу** (Україна молода).

Процес детермінологізації у мас-медійному тексті доволі активний і зумовлений пошуком нових засобів образності. Терміни із різних галузей, деспеціалізуючись, стають джерелом нових засобів впливу на читача.

Оксана Таран

ЩО СПІЛЬНОГО МІЖ БАКСАМИ ТА ДЖИНСАМИ? (З ІСТОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖАРГОНІЗМІВ-АНГЛІЗМІВ)

Жаргонізми-англізми — це англомовні за походженням одиниці субстандартної сфери мови, які вирізняються з-поміж інших англізмів емоційно-експресивним, оцінним забарвленням та обов'язковим стилістичним зниженням. Їхня поширеність відбиває дві основні тенденції в сучасному розвитку української мови: активізацію субстандартних мовних елементів та потужний вплив англійської мови, здебільшого її американського варіанта, що пов'язано з посиленням політичних позицій і культурного впливу США, набуттям англійською мовою у другій половині ХХ століття статусу мови міжнародного спілкування, глобалізаційними процесами у світі, розширенням інформаційно-комунікативного простору тощо. У цій розвідці англізми розглядаємо у межах загального жаргону, одиниці якого відомі широким верствам населення, зокрема й тим, які володіють літературною нормою, — незалежно від вікових, гендерних, професійних і власне соціальних характеристик.

Жаргонізм-англізм *бакс* запозичений у 90-х роках ХХ ст. із розмовного американського мовлення, причому у формі мно-